

**13.00.08 - кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы
адистиги боюнча Жолдошбаева Ыкыбал Капаровнанын «Болочок
мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн
калыптаандыруунун педагогикалык шарттары» аттуу темада жазылган
кандидаттык диссертациялык ишине**

РАСМИЙ ПИКИР

1. Теманын актуалдуулугу.

Кыргыз Республикасы эгемендүүлүктүн жылдарында дүйнөдө болуп жаткан глобалдашуу процесстерине ыкчам кирип жатат. Экономикада, социалдык-маданий турмушта көптөгөн өзгөчүлүктөр пайда болду. Ошолордун бири – чет тилдерди билүү, көптөгөн өлкөлөр, жарандар менен карым-катнаш түзүү. Ошону менен билим системасына да көптөгөн жаңылыктар кириүүдө, жана заманбап максаттар коюлуп жатат. Учурда Кыргызстандын билим берүү аймагында компетенттүү мамиленин негизинде өсүп өнүгүү тенденциясы зор мааниге ээ болууда. Студенттердин болочок мугалим катары жалпы кесиптик компетенттүүлүгүнө, анын ичинде лингводидактикалык компетенттүүлүктүү калыптаандыруу проблемасына өтө көп көңүл бурула баштады. Лингводидактикалык компетенттүүлүктүн негизин инсан аралык жана маданияттар аралык компетенциялар түзөт, ушул багытка байланыштуу ЖОЖдордо ар бир студенттин - болочок мугалимдин, инсан катары ар таралтуу өсүүгө жана интеллектуалдык жактан өнүгүүсүнө жагымдуу шарттар түзүлүшү керек.

Азыркы педагогикалык илим жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоодо жаңы инновациялык багыттар менен тарбиялоо максаты турат. XX кылымдын билим берүүчү парадигмасы өзүнүн маанисин жана мүмкүнчүлүгүн жоготуп баратат, азыркы билим берүү аймагында жаңы стратегиялык багыттар иштелип чыгууда. Ушуга байланыштуу ар бир студентти келечектин кесип ээси катары даярдоодо компетенттүү мамиле жасоо маселеси орчундуу орун ээлөөдө. Аталган проблеманы чечүү

максатында болочок мугалимдин кесиптик лингводидактикалык компетенттүүлүгү өзүнчө илимий-педагогикалык шарттардын системасы катары каралып, жаңыча иштелип чыгышы керек. Анткени чет тил үйрөтүүдө мурунку структуралык (грамматика, лексиканы билүү) басым болсо, азыр мамлекеттик билим берүү стандартында да – чет тилдерди сүйлөө практикасында колдонуу, чет тилдеринен келген адистик терминологияны билүү, адистик коммуникацияда аларды колдонуу, чет тилде реферат, жана аннотация жазуу, проектерди даярдоо, ж.б. Ушулардын бары жаш муундагы мугалимдерди, интеллигенцияны тарбиялоодо лингводидактикалык компетенттүүлүктүү өркүндөтүү жана калыптандыруу өтө маанилүү жана керекттүү экенин көргөзүп жатат. Азыркы заманда бул проблема коомдо социалдык заказ катары да бааланса болот.

Демек, каралып жаткан диссертациялык изилдөөнүн темасы «Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары» өтө керекттүү жана актуалдуу.

2. Изилдөөнүн илимий жоболордун, жыйынтыктардын жана сунуштардын негизделишинин даражасы.

Диссертациялык изилдөөдө коюлган илимий жоболору, жыйынтыктары жана сунуштары негизделишинин даражасы эксперименталдык жолу менен, жана диссертанттын көп жылдык практикалык жана изилдөөчүлүк тажырыйбасы менен тастыкталган. Диссертант эмгегинде коюлган милдеттердин чечилишин логикалык ырааттуулук жана ишеничтүү негиздей алган жана туура жыйынтыктарга келүүгө жетишкен. Диссертациялык иш киришүүдөн, үч главадан, корутундудан жана колдонулган 181 адабияттардын тизмесинен, 7 таблицадан, 3 сүрөттөн, 6 англ ис жана кыргыз тилиндеги тиркемелерден турат. Жалпы көлөмү 191, анын ичинен диссертациянын тексти – 159. Мазмунун алсак: киришүү бөлүмүндө диссертант коюлган теманын актуалдуулугун, изилдөөнүн максатын, милдеттерин аныктаган, илимий жаңылыгын, теориялык жана практикалык маанисин көргөзгөн, өзүнүн жеке

салымын тактаган, коргоого сунушталаган жоболорду көргөзгөн жана диссертациянын жыйынтыктарынын жарыяланышын, эксперимент өткөзгөн базасын, жана натыйжаларын жайылтуусун аныктаган. Иштин мазмуну диссертант астыга койгон төрт милдеттерди чечүүгө багытталып, анын түзүлүшүнө табигый түрдө шайкеш келет. Алсак: “**Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун теориялык негиздери**” (11-61 бб.) деп аталган биринчи главада, уч параграфтан турган педагогикалык адабияттарга талдоо жүргүзүү аркылуу болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын окуу материалынын негизинде калыптандыруунун өзгөчөлүктөрү, абалы, окутуу процесси жана аны уюштуруу жолдору аныктап, анын теориялык моделин түзгөн. Диссертант түзгөн “Лингводидактикалык компетенттүүлүктүн модели” кызыктуу да логикалуу. (35б.) Анын далилдөөсү боюнча бул модель - коммуникативдүү компоненттен, маданият аралык компоненттен, лингвистикалык компоненттен жана кесиптик компоненттен турганын эң жакшы далилдеген. Андан ары: “**Болочок мугалимдин лингводиактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун теоретикалык моделин**” (54-55бб.) чечмелеп алсак, моделди да жаңылык катары кабыл алсак болот. Бул моделдин максатын да изилдөөчү жакшы чечмелеген, базалык компоненттери табылган – когнитивдүүлүк; баалоочулук; ишмердүүлүк; маданияттуулук.

Педагогикалык принциптер да баса сүрөттөп көрсөтүлгөн. Ошондой эле азыркы коомдун талабы заманбап адистерине койгон максаттары, таасири, аны окуп үйрөнүүнүн күнүмдүк турмуштагы зарылчылыгы, баалуулугу жана ролу каралган. Ушуну менен биринчи главада диссертант изилдөөгө койгон биринчи жана экинчи милдеттерди чечмелеген, далилдеген, тактаган жана аткарган.

Ал эми экинчи главада: «**Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиялары**» (61-106 бб.) деп аталып, ал үч параграфтан турат. Бул глава диссертацияда коюулган

үчүнчү милдетке жооп берет. Мында педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасын окуу материалынын негизинде калыптандыруу максатында педагогикалык шарттары каралды. Педагогика багытында окуган студенттерге, болочок мугалимдерге кантип, кандай методдор жана технологиялар менен окутканда алардын лингводидактикалык компетенттүүлүгү калыптанат деген маселе талкууга алынып, чет тил дисциплинасын окутууда заманбап технологияларды колдонуу жагдайы каралган. Изилдөөчү бул проблеманы тастыкташ үчүн өзү “XXI кылымдын мугалими жана компетенттүү мамиле” аттуу атайын окутуучу программа иштеп чыккан. Ал программаны колдош үчүн автор “Англис тилинин практикалык курсу” деген кошумча окуу куралын иштеп чыккан жана болчок мугалимдерди даярдоодо толук колдонот. Диссертант “Студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн аныктоо критерийлерин” (69 б.) аныктап чыккан жана болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда жетекчиликке алынуучу принциптерин тактаган (70 б.). Алар: өз ара байланыш жана өз ара аракет принциби;. Өнүгүү принциби; детерминизм принциби; активдүүлүк принциби; ишмердүүлүк принциби; предметтүүлүк принциби; туура тандап алуу принциби; майда кадам принциби; натыйжалуу катышуу принциби; ийгиликтүү принциби; түз жана тескери байланышты ишке ашыруу принциби; жеке ыкчамдык принциби; баскычтан баскычка каторулуу принциби; жеткиликтүүлүк принциби.(70-75 бб.)

Диссертациялык изилдөөнүн үчүнчү главасы “Педагогикалык экспериментти уюштуруу жана анын натыйжалары” деп аталып эки параграфтан турат. Бул глава диссертацияда коюлган төртүнчү милдетке жооп берет жана теориялык жактан натыйжаларды эксперимент менен тастыктайт. Эксперимент үч жогорку окуу жайнында өткөзүлгөн.

Изилдөөдө коюлган максаттарына жана милдеттерге ылайык, педагогикалык эксперименттин милдеттери төмөнкүдөй аныкталган:

- билим берүүнүн өнүгүү тенденцияларын үйрөнүү жана изилдөөнүн максаттары менен милдеттерин аныктоо, ошону менен бирге педагогикалык экспериментти уюштуруу методикасын аныктап, байытуу;
- тилдик эмес педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасын натыйжалуу калыптандыруу максатында теория жана практикадагы проблемаларды чектөө, материалдарды үйрөнүү жана чогултуу;
- тилдик эмес педагогика багытында окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн натыйжалуу калыптандыруунун теориялык моделин эксперименттен өткөзүү;
- тилдик эмес педагогика багытындагы окуган студенттердин болочок мугалим катары лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун критерийлерин жана жүзөгө ашыруу технологияларын практикада аныктоо анын ичинде автор сунуштаган окутуучу программалар, силлабус, англис тилди педагогикалык багытта окутуу үчүн окуу куралы, тесттер, компьютер аркылуу иштөө, өз алдынча актаруучу иштерди, контролдук иштерди түзгөн, салтуу эмес окуу технологияларын колдонгон (инсерт методу, ой жүгүртүү, дебаттар, кредиттик технология, ишмердүлүк оюундар, кызыктуу микрофон, диаграмма, күндөлүктөр ж.б.);
- сунушталган моделдердин натыйжалуулугун текшерүү экспериментин жүргүзүү жана корутундуларды, методикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Диссиденттүн илимий болжолу эксперимент менен такталган. Лингводидактикалык компетенттүүлүкүтү калыптандыруу багытында ЖОЖдордун базасында тиешелүү билимдерди, билгичтикерди, көндүмдөрдү калыптандыруунун, жаңы педагогикалык шарттарда, натыйжасында болочок мугалимдин педагогикалык ишмердүүлүгү артып, көп тилдүү, маданияттуу инсандарды тарбиялоого болоорун аныктаган.

3. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык мааниси.

Диссертациялык изилдөөнүн илимий жаңылыгы менен теориялык мааниси катары төмөндөгүлөрдү белгилесе болот: **а)** болочок мугалимди лингводидактикалык компетенттүүлүгүн чет тил дисциплинасынын колдонуусунда калыптандыруунун теоретикалык негиздери аныкталгандыгы; **б)** болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун компоненттери, деңгээлдери, критерийлери, көрсөткүчтөрү изденип чыккан; **в)** лингводидактикалык компетенттүүлүкту калыптандыруунун модели түзүлгөн; **г)** түзүлгөн теориялык моделдин натыйжалдуулугун педагогикалык көп жылдык эксперимент менен текшерилген жана тастыкталган.

4. Изилдөөнүн практикалык баалуулугу.

Изилдөөнүн негизинде иштелип чыккан илимий – теориялык жоболорду жана практикалык сунуштарды ЖОЖдордун окутуучулары тарабынан тилдик эмес педагогика багытындагы окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн англис тил дисциплинасынын материалынын мисалында калыптандырууда жакшы салым кошо алат:

- Ы.К. Жолдошбаева даярдаган атайын программа, окуу куралы педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык даярдыгын атайын көндүмдөр аркылуу калыптандыруу үчүн колдонулса болот;
- заманбап окутуу технологиялары жетекчиликке алынып педагогика багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында колдонууну негиздейт;
- атайын курс, иштелген контролдук иштердин жыйнагы, интерактивдүү такта жана компьютер аркылуу окутуу программа тилдик эмес педагогикалык багытында окуган студенттердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн жогорулатуу максатында колдонууга сунушталса болот.
- Мугалимдердин квалификацияларын жогорулатуу курстарында колдонсо болот.

- Диссертант тиркемелерде берилген окуу программысы, тести, өз алдынча иштөө тапшырмалары, контролдук иштер жыйнагы, тилдик эмес адистиги боюнча болочок мугалимдерди окутууда кенири колдонсо болот.

5. Изденүүчүнүн жеке салымы.

Изденүүчүнүн жеке салымы катары төмөнкүлөрдү белгилөөгө болот: анын көп жылдык тажрыйбасынан жана бул актуалдуу теманы изилдегенде көптөгөн чет өлкөлүк жана биздин окумуштуулардын темага жакын изилдөөлөрүн талдаپ, проблемаларын, аз изилдеген жактарын иликтегени; болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптаандырууда заманбап даярдоонун теориялык моделинин түзүлүшү; Лигводидактикалык компетенттүүлүгүнүн деңгээлиниң көрсөткүчтөрү жана компоненттерин иштелип чыккандыгы; ошол моделди практика жүзүндө ишке ашырууда – автор 5 жаңы программа, жана окуу-методикалык колдонмо, 2 окуу куралын басмадан чыгарып өзүнүн педагогикалык тажрыйбасында колдонгону; баш аягы 17 жылдан бери диссертациянын темасы боюнча 26 макала, ананы ичинде окуу-усулдук колдонмолор, окуу куралдарын чыгаргандагы. Ошол эмгектеридин арасында 5 макала чет өлкөдөн жарық көргөндүгү.

6. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна туура келиши.

Диссертациялык иштин авторефераты изилдөөнүн мазмунуна толугу менен дал келет. Авторефератта изилдөөнүн максаты, милдеттери, коргоого коюлуучу негизги жоболор, изилдөөнүн жыйынтыктары, андан келип чыккан практикалык сунуштар, чыгарылган эмгектери толук камтылган. Англис, орус тилиндеги резюмеси бирдей.

7. Диссертациянын мазмунунда жана авторефератта учураган кемчиликтер. Диссертациялык иште жана авторефератта төмөнкү кемчиликтер кездешет:

1. Иште кээ бир мүчүлүштөр да бар. Мисалы – логикага туура болуш үчүн диссертант биринчи главадан “Болочок мугалимдердин

лингводидактикалык компенеттүүлүгүн калыптаңдыруунун теоретикалык моделин” экинчи главага көрсөтүлгөн болочок мугалимдердин

2. Изилдөөчү эң туура көргөзгөн болочок мугалимдердин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптаңдырууда жетекчилике алынуучу принциптерине (өзү көргөзгөн он беш принциби) кандайча өзгөчө педагогикалык шарттарды колдонуусу керек, айырмасы жана бирдиктүүсүн баса белгилесе – изилдө да эң жакшы болоор эле.

Бирок, жогоруда көрсөтүлгөн кемчиликтер диссертациянын жалпы илимий, теориялык, практикалык баалуулугун төмөндөтпөйт.

Диссертациялык иштин Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндө жобосунун» критерийлерине туура келет. Ы.К.Жолдошбаева тарабынан аткарылып коргоого коюлуп жаткан «Болочок мугалимдин лингводидактикалык компетенттүүлүгүн калыптаңдыруунун педагогикалык шарттары» темасындагы диссертациялык иши Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарына толугу менен жооп берет, ал эми изилдөөнүн автору Жолдошбаева Ыкыбал Капаровна 13.00.08 – кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу.

Педагогика илимдеринин доктору,
профессор

Исабекова И.С. Болджурова

Подпись заверяю
Начальник
Управления кадров
ГОУПО КРСУ

Педагогика илимдеринин доктору, профессор И.С.Болджурованын койгон колун тастыктайм.